

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Марія Михнюк,

докторантка Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

підходи, розвиток, професійна культура, викладач спеціальних дисциплін

Реферат

У даній статті розглядаються наукові підходи до розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю: культурологічний, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, системний, креативний, особистісно орієнтований. Культурологічний підхід є комплексом методологічних принципів і способів, котрі сприяють розширенню поля професійно-педагогічної діяльності. Аксіологічний підхід сприяє формуванню основних цінностей і ціннісних орієнтацій, безпосередньо пов'язаних із розвитком культури викладачів спеціальних дисциплін. Компетентнісний підхід передбачає вдосконалення аксіологічної, загальнокультурної, дидактичної, фахової (будівельної), методичної, комунікативної, психологічної і моніторингової компетентностей. Системний підхід надає можливість визначити пріоритетні напрями професійного розвитку, структурувати його зміст, здійснювати безперервне особистісне вдосконалення і самовдосконалення викладачів спеціальних дисциплін. Діяльнісний підхід характеризується сукупністю професійно-педагогічних задач, до яких відносяться: проектування навчально-виховного процесу, методичне забезпечення викладання спеціальних дисциплін, організація й управління навчально-виховним процесом в ПТНЗ. Креативний підхід спрямований на творчий розвиток викладачів спеціальних дисциплін. Особистісно орієнтований підхід до розвитку професійної культури забезпечує проектування дидактичних засобів і методичних рекомендацій, прогнозування форм, методів і технологій, спрямованих на розвиток особистості фахівця.

Постановка проблеми. Наукові підходи до розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю, що застосовуються в педагогічній теорії і практиці, свідчать про багатоаспектність цієї проблеми і можливість її розв'язання лише в сукупності кожного з них. До таких підходів, що найбільше відповідають вимогам ефективності розвитку професійної культури, ми віднесли такі: культурологічний, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, системний і креативний.

Аналіз останніх досліджень. Культурологічний підхід з позиції культури досліджували: О. Бондаревська, І. Ісаєв, Т. Ісаєва, Б. Ліхачов, В. Радкевич, Н. Щуркова та ін.; різні аспекти компетентнісного підходу розглядали: Б. Ельконін, Дж. Равен, Р. Caravello, С. Short та ін.; вдосконалення системи професійної освіти на основі компетентнісного підходу вивчали: Т. Браже, А. Маркова, О. Овчарук, М. Чошанов та ін.; системний підхід і застосування його в педагогіці у своїх працях розглядали А. Авер'янов, К. Бабанський, В. Беспалько, І. Блауберг, В. Гершунський, С. Гончаренко, В. Кан-Калик, Б. Ломов, В. Лутай, І. Малафік та ін.; проблеми діяльнісного підходу досліджували Л. Виготський, І. Зязюн, О. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Рибалка, С. Рубінштейн, В. Семиченко, С. Сисоєва,

Е. Фромм та ін.; розвиток особистості педагогів у процесі діяльності обґрунтовувались Б. Ананьєвим, І. Бехом, Г. Баллом, О. Бодалєвим, Л. Божович, О. Леонтьєвим, В. Рибалкою, К. Роджерсом, С. Сисоєвою та ін.

Метою даної статті є обґрунтування наукових підходів до розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальненою методологічною основою при дослідженні проблем розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю є *культурологічний підхід*. Під культурологічним підходом з проблем педагогічної освіти І. Ісаєв розуміє оволодіння вчителем загальною і професійно-педагогічною культурою, активне засвоєння культурологічних теорій, педагогічних цінностей, технологій. Оволодіваючи загальною і професійно-педагогічною культурою як механізмом передачі соціальної спадковості, вважає вчений, викладач реалізує у своїй практиці культуротворчі функції освіти і педагогіки [3, с. 6].

На думку О. Отич, культурологічний підхід є сукупністю методологічних принципів і прийомів, що забезпечують аналіз педагогічної реальності в контексті культури та спрямовують дослідника на вивчення культурного простору професійно-

педагогічної освіти й розробку таких підходів, які розширюють цей простір [8, с.95].

Культурологічний підхід, вважає Т. Іванова, дає змогу розглядати педагогічні явища, педагогічну діяльність на широкому загальнокультурному фоні соціуму як сукупність культурних компонентів, а педагогічна підготовка забезпечує високий рівень культурологічного розвитку особистості педагога й інтеграцію його із загальною і професійною культурою, яка відображає соціально-педагогічний стан суспільства [2, с. 8].

Отже, культурологічний підхід до розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю є комплексом методологічних положень і способів щодо вивчення культурологічного простору, орієнтації фахівців на розширення загальнокультурного світогляду, змісту культурних основ професійно-педагогічної діяльності, зміни особистісного культурного досвіду, розкриття та вдосконалення індивідуальних та професійних здібностей, створення умов для забезпечення творчої самореалізації особистості викладачів спеціальних дисциплін у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Важливого значення в нашому дослідженні надається *аксеологічному підходу*, суть якого полягає в удосконаленні у викладачів спеціальних дисциплін тих цінностей, котрі розкривають суть і зміст його професійної культури. Основу професійної культури викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю, з позиції аксіологічного підходу, складає система педагогічних цінностей і ціннісних орієнтацій.

Поняття «цінність» є одним з найважливіших для будь-якої науки і є невід'ємною частиною ставлення людини до світу, в якому протікає її життєдіяльність і пізнання. Саме цінності наповнюють сенсом існування людини і суспільства, вони значною мірою відтворюють саму людину [1, с. 982].

Психологічна природа цінностей розглядалася в працях В. Ядова. Вчений вважав, що поняття «цінність» близьке до таких категорій, як установка, потреба, інтерес, і є психологічною базою ціннісних орієнтацій особистості [14]. Педагогічні цінності є відносно стійкими орієнтирами, за якими учитель співвідносить своє життя і педагогічну діяльність.

У процесі своєї професійно-педагогічної діяльності викладач спеціальних дисциплін актуалізує, насамперед, ті цінності, що становлять для нього життєво і професійно необхідний особистісний зміст. На цій основі у свідомості викладача формується «Я-професійне» як єдність цілей, ідей, установок, що коригують індивідуальний педагогічний досвід та пов'язані з ним переживання, переконання, професійні зв'язки і стосунки» [5, с. 96].

До основних цінностей викладачів спеціальних дисциплін ми віднесли ті, що спрямовані на: розвиток загальної культури (цінності-ідеали, цінності-норми, цінності-вимоги, які є для викладачів необхідними й обов'язковими, що регулюють професійно-педагогічну діяльність у ПТНЗ); самовдосконалення професійно-педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін (цінності-знання, цінності-уміння, цінності-компетенції, які розкривають значення і способи підвищенні професійного й методичного рівня); самовираження викладачів спеціальних дисциплін, що проявляється у творчому характері праці і забезпечує розвиток їхнього технічного, технологічного й аналітичного мислення.

Не менш важливими для розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін є ціннісні орієнтації, які розглядаються як система стійких ставлень особистості до навколишнього світу і самого себе у формі фіксованих установок на ті чи інші цінності матеріальної й духовної культури суспільства. Ціннісні орієнтації, на думку Н. Павелко, відображають змістову сторону спрямованості особистості, характер її ставлення до дійсності та розкривають цілі, відображають ідеали, характеризують інтереси, потреби, переконання особистості [9].

Для здійснення професійної підготовки майбутніх будівельників викладачам спеціальних дисциплін має бути притаманна висока компетентність.

Компетентнісний підхід у розвитку професійної культури реалізується через різні види компетентностей їхньої професійно-педагогічної діяльності.

В енциклопедії освіти зазначено, що «компетентність» (лат. – *competentia*) – це коло питань, у яких людина добре розуміється [1, с. 408]. Компетентність, на

думку М. Чошанова, – це не просте оволодіння знаннями, а постійне прагнення до їх оновлення й використання в конкретних умовах, оволодіння оперативними і мобільними знаннями [4, с. 209]. Ширше суть поняття компетентності розкриває В. Ягупов, який вважає, що компетентність – це «підготовленість (теоретична і практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктна), наявність позитивних ставлень і сформованих якостей особи та її готовність (професійна, особистісна, психологічна) як суб'єкта діяльності до певного виду діяльності» [13, с. 51].

У педагогічній теорії розглядається також поняття «професійна компетентність». Під професійною компетентністю В. Свистун і В. Ягупов розуміють системне інтегральне явище щодо суб'єкта професійної діяльності, що включає не тільки його професійні та фахові знання, уміння й навички, професійно важливі якості, професійний і фаховий досвід, які забезпечать успішну реалізацію посадових компетенцій, але й мотиваційну готовність і позитивне ставлення до цілей, завдань, змісту, методик, технологій, засобів і результатів своєї професійної діяльності [13, с. 56].

Враховуючи визначене, ми обґрунтували види і зміст основних компетентностей професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю з комплексною опорою на загальнокультурні, фахові та особистісні якості: а саме:

- *аксіологічна компетентність* – пов'язана з формуванням ціннісних орієнтацій викладача, умінням вибирати цільові і смислові установки для вирішення професійно-педагогічних задач;

- *загальнокультурна компетентність* – розглядається як наявність стійкої системи духовних, моральних та культурних цінностей викладачів спеціальних дисциплін;

- *дидактична компетентність* – інтегративна єдність теоретичної і практичної готовності викладачів спеціальних дисциплін до здійснення професійно-педагогічної діяльності в закладах професійно-технічної освіти. Високим рівнем дидактичної компетентності є наявність методологічних знань, аспектів інтелектуальної діяльності фахівця, володіння сучасними формами, методами,

засобами і технологіями навчання;

- *фахова (будівельна) компетентність* викладачів спеціальних дисциплін передбачає наявність глибоких професійних знань і широку ерудицію в будівельній галузі, в тому числі: наявність системи технологічних та технічних знань і вмінь відповідної будівельної професії; способів виконання окремих технологічних операцій і застосування сучасного будівельного обладнання, механізмів та матеріалів; високий рівень культури праці будівельника; знання раціональних форм організації виробничих процесів тощо;

- *методична компетентність* – надає можливість реалізувати розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін завдяки задоволенню методичних потреб з підвищення їхнього професійно-педагогічного рівня у системі методичної роботи ПТНЗ;

- *комунікативна компетентність* – передбачає високий рівень знань закономірностей спілкування, міжособистісних відносин, оволодіння принципами толерантності, застосування засобів інтеркультурної взаємодії, здібності до емпатії, самоконтролю, взаємовідносин, культуру вербальної і невербальної взаємодії;

- *психологічна компетентність* включає знання викладачем спеціальних дисциплін основ загальної психології праці, інженерної та педагогічної психології, психологічних основ професійно-педагогічної діяльності та професійної підготовки учнів;

- *моніторингова компетентність* розглядається як сукупність безперервних контрольних дій, які дають змогу спостерігати і коригувати процес розвитку викладача та учня. Основними об'єктами моніторингу в побудові навчальної діяльності є сам навчально-виховний процес; загальний розвиток учня; розвиток спілкування колективу, групи; педагогічна діяльність викладача і його розвиток; якість професійної підготовки майбутніх будівельників.

Розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін можна логічно вибудовувати, ґрунтуючись на *системному підході*, що дає змогу глибше проникнути в суть структури професійної культури як цілісної системи. Базовим фундаментальним поняттям системного підходу є поняття «система» (з грецької – «система» означає ціле, складене із частин

з'єднання). Воно вбирає в себе суть таких понять, як: «порядок», «організація», «цілісність». Оскільки з розвитком об'єкта відбуваються зміни внутрішньої організації його елементів, сторін, моментів, зв'язків, структури, то період від одного якісного стану до іншого означає: деякі кількісні зміни, що відбуваються в окремих складових компонентах системи; виникнення якісно нових компонентів об'єкта; відмирання деяких старих елементів; перетворення інших компонентів; зміна структурних зв'язків системи [7, с. 138].

Суть системного підходу в освіті, на думку О. Отич, полягає в тому, що «всі освітні феномени (починаючи від національної системи освіти і завершуючи системами методів навчання, творчих завдань тощо) розглядаються як великі, середні та малі педагогічні системи, відносно самостійні компоненти, якісні характеристики окремих елементів, що складають систему, так і її, як цілого [8, с. 104–105]. Малі системи містять в собі незначну кількість елементів; для середніх – характерна значна кількість елементів, які можуть включатися в окремі підсистеми; великі системи уміщують в собі значну кількість підсистем.

Систему розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю відносимо до великих систем, оскільки вона охоплює їх взаємозв'язки (система методичної роботи, система самовдосконалення і саморозвитку, система застосування інноваційних технологій, система розвитку творчої особистості викладача тощо).

Саме системний підхід надає можливість результативно здійснювати розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю, чітко визначати пріоритетні напрями професійного розвитку, структурувати його зміст, здійснювати безперервне вдосконалення професійно-педагогічної діяльності в ПТНЗ.

У процесі нашого дослідження ми з'ясували вплив *діяльнісного підходу* на розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін. Діяльність розглядається як активна взаємодія з навколишньою дійсністю, в ході якої особистість виступає суб'єктом, який цілеспрямовано впливає на об'єкт для задоволення своїх потреб [10, с. 125].

Головною рисою діяльнісного підходу у здійсненні професійно-педагогічного процесу є упорядкування дій викладача з організації діяльності учнів [6].

Дослідниця М. Ситникова характеризує чотири основні сфери педагогічної діяльності викладача, які можуть бути аналогічними для викладачів спеціальних дисциплін: «викладач-учитель», «викладач-вихователь», «викладач-методист», «викладач-учений» [12, с. 20–24].

Викладач спеціальних дисциплін будівельного профілю здійснює професійно-педагогічну діяльність з метою підготовки кваліфікованих робітників за різними напрямами. Оскільки його професійно-педагогічна діяльність розглядається як інтегративна, то вона включає в себе психолого-педагогічний і виробничо-технологічний компоненти. Результатом професійно-педагогічної діяльності є функціональні продукти діяльності, дидактичні проекти (педагогічні технології, обладнання, технічні пристрої та ін.), а також психологічні продукти (індивідуальний досвід, розвиток здібностей тощо). Види діяльності викладачів спеціальних дисциплін характеризуються відповідною сукупністю професійно-педагогічних задач, до яких ми відносимо: проектування навчально-виховного процесу; дидактичне, матеріально-технічне і методичне забезпечення процесу теоретичного навчання; організацію та здійснення пізнавальної і навчальної діяльності учнів; моніторинг навчально-виробничого процесу; проектування професійного розвитку особистості учня; організацію й здійснення виробничо-технологічної діяльності, позакласної виховної роботи.

Творчий характер здійснення професійно-педагогічної діяльності викладачами спеціальних дисциплін пов'язаний із застосуванням *креативного підходу*. В енциклопедії освіти зазначено, що креативність (лат. *creato* – творення) – творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з людьми [1, с. 432].

Досліджуючи креативність як ціннісну особистісну категорію, що є невід'ємною складовою людської духовності й умовою творчого саморозвитку особистості, професійно-педагогічна

діяльність викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю визначається як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних або духовних цінностей. У педагогіці творчість визначається як свідома, активна діяльність людини, спрямована на перетворення дійсності, створення нових оригінальних предметів, витворів.

У сучасних наукових дослідженнях приділяється увага визначенню поняття «педагогічна творчість». На думку Р. Скульського, педагогічна творчість – це такий варіант організації професійної діяльності педагога, який на реально доступному рівні забезпечує: розв'язання навчально-виховних завдань, що стоять перед сучасним навчальним закладом, безперервне зростання загальної і професійної культури педагога, його активну пошукову діяльність з підвищення ефективності процесу навчання і виховання [11, с. 212].

Креативний підхід до розвитку професійної культури реалізовується в оригінальному розв'язанні викладачем спеціальних дисциплін педагогічних завдань, в його імпровізації й експромті. Ознаками креативності є здатність до створення нового, в тому числі: уміння вирішувати професійні задачі, уміння

розвивати креативні якості учнів, нетрадиційно здійснювати організацію навчально-виховного процесу [1, с. 284], а сам інноваційний навчально-виховний процес у ПТНЗ має протікати у формі співтворчого пошуку викладачів і учнів.

Висновки. Таким чином, викладачі спеціальних дисциплін ПТНЗ будівельного профілю з розвиненою креативністю мають бути здатними: орієнтуватися в мінливих життєвих ситуаціях, самостійно набувати необхідні знання і застосовувати їх на практиці для вирішення професійних і педагогічних проблем; критично мислити, бачити виникаючі проблеми і шукати шляхи раціонального їх вирішення, застосовуючи сучасні виробничі технології; генерувати нові ідеї; працювати з науковою, технічною і технологічною інформацією, аналізувати та узагальнювати її, зіставляти з аналогічними та альтернативними варіантами вирішення; бути комунікабельним, уміти працювати в команді; самостійно працювати над підвищенням особистісного професійного і культурного рівнів.

Виокремленні наукові підходи створюють основу для цілісного і всебічного розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю та складають загальнонаукову методологію досліджуваної проблеми.

Література

1. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред. О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография / Татьяна Викторовна Иванова. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
3. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Илья Федорович Исаев. – М.: Академия, 2002. – 208 с.
4. Исаева Т. Е. Педагогическая культура преподавателя как условие и показатель качества образовательного процесса в высшей школе: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Исаева Татьяна Евгеньевна; Ростовский гос. пед. ун-т. – Ростов-н/Д, 2000. – 427 с.
5. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія / Алла Миколаївна Коломієць. –
- Вінниця : ВДПУ, 2007. – 379 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
7. Малафійк І. В. Системний підхід у теорії і практиці / Іван Васильович Малафійк. – Рівне: Рівненський держ. гуманіт. ун-т, 2004. – 437 с.
8. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / Олена Миколаївна Отич; [за ред. І. А. Зязюна]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
9. Павелко Н. Н. Культурологическая парадигма профессионально-педагогической культуры преподавателей высшей школы: дис. ... д-ра культурологии: 24.00.01 / Павелко Надежда Николаевна. – Краснодар, 2004. – 403 с.
10. Педагогика: большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. –

Минск: Современное слово, 2005. – 720 с.

11. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.

12. Ситникова М. И. Формирование культуры профессионально-педагогической самореализации преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: 13.00.08 – теория и методика професстогального образования / Мария Ивановна Ситникова. – Белгород, 2008. – 39 с.

13. Ягупов В. В. Провідні

методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, що формуються в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К.: Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України, 2012. – Вип. 2. – С. 45–59.

14. Ядов В. А. Образование: идеалы и ценности / под ред. З. И. Равкина; Владимир Александрович Ядов. – М.: Педагогика, 1995. – 318 с.

Реферат

Научные подходы к развитию профессиональной культуры преподавателей специальных дисциплин строительного профиля

Марія Михнюк

докторантка Інститута професійно-технічного образования НАПН України

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

подходы, развитие, профессиональная культура, преподаватель специальных дисциплин

В данной статье рассматриваются научные подходы к развитию профессиональной культуры преподавателей специальных дисциплин строительного профиля: культурологический, аксиологический, компетентностный, деятельностный, системный, креативный, личностно ориентированный. Культурологический подход представляет собой комплекс методологических принципов и способов, которые способствуют расширению поля профессионально-педагогической деятельности. Аксиологический подход способствует формированию основных ценностей и ценностных ориентаций, непосредственно связанных с развитием культуры преподавателей специальных дисциплин. Компетентностный подход предполагает совершенствование аксиологической, общекультурной, дидактической, профессиональной (строительной), методической, коммуникативной, психологической и мониторинговой компетенций. Системный подход позволяет определить приоритетные направления профессионального развития, структурировать его содержание, осуществлять непрерывное личностное совершенствование и самосовершенствование преподавателей специальных дисциплин. Деятельностный подход характеризуется совокупностью профессионально-педагогических задач, к которым относятся: проектирование учебно-воспитательного процесса, методическое обеспечение преподавания специальных дисциплин, организация и управление учебно-воспитательным процессом в ПТУ. Креативный подход направлен на творческое развитие преподавателей специальных дисциплин. Личностно ориентированный подход к развитию профессиональной культуры обеспечивает проектирование дидактических средств и методических рекомендаций, прогнозирование форм, методов и технологий, направленных на развитие личности специалиста.

Abstract

Scientific approaches to development of professional culture for teachers delivering special subjects of construction type

Mariya Mikhniuk

doctoral student of the Institute of vocational education and training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

KEY WORDS:

approaches, development, professional culture, teacher of special subjects

The article discusses the following scientific approaches to the development of professional culture of teachers delivering special subjects concerning the field of construction: culturological, axiological, competence, activity, systematic, creative, personality oriented ones. Culturological approach is a set of methodological principles and methods that contribute to providing the wide range of vocational and pedagogical performance. Axiological approach facilitates the formation of core values and values that are directly related to the development of culture of a teacher delivering special subjects. Competence approach implies improving axiological, general culture, didactic, professional (construction), methodological, communicative, psychological and monitoring competencies. Systematic approach seeks to identify priority areas of professional development, to structure its content, to realize continuous personal improvement and self improvement of teachers delivering special subjects. Activity approach is characterized by professional and educational problems such as: educational process design, methodological support for teaching special subjects, organization and management of educational process at vocational schools. Creative approach is aimed at development of creative thinking of teachers delivering special subjects. Personality oriented approach in the development of professional culture ensures planning of didactic instruments and methodological guidelines, forecasting of forms, methods and technologies directed at development of an expert's personality.

References

1. Kremen V. H. (ed.) (2008) *Entsyklopediya osvity* (Education encyclopedia), Kyiv: Yurinkom Inter. (in Ukrainian).
2. Ivanova T. V. (2005) *Kulturologicheskaya podgotovka budushchego uchitelya: monografiya* [Culturology training of a future teacher: monograph]. Kyiv: TsVP. (in Russian).
3. Isayev I. F. (2002) *Professionalno-pedagogicheskaya kultura prepodavatelya* [Vocational and pedagogical culture of a teacher]. Moscow: Akademiya. (in Russian).
4. Isayeva T. Ye. (2000) *Pedagogicheskaya kultura prepodavatelya kak usloviye i pokazatel kachestva obrazovatel'nogo protsessa v vysshey shkole* [Pedagogical culture of a teacher as a condition and a quality indicator of the educational process in higher school] (PhD Thesis), Rostov-on-Don: Rostov-on-Don Pedagogical University. (in Russian).
5. Kolomiets A. M. (2007) *Informatsiina kultura vchytelia pochatkovykh klasiv: monografiya* [Information culture of a primary school teacher: monograph]. Vinnytsia: VDP. (in Ukrainian).
6. Leontyev A. N. (1977) *Deyatel'nost. Soznaniye. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Politizdat. (in Russian).
7. Malafik I. V. (2004) *Systemnyi pidkhid u teorii i praktytsi* [Systematic approach in theory and practice]. Rivne: Rivne State Humanitarian University. (in Ukrainian).
8. Otych O. M. (2009) *Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychnyi i metodychnyi aspekty: monografiya* [Art in the system of future vocational training teacher's creative personality development: theoretical and methodological aspects: monograph]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. (in Ukrainian).
9. Pavelko N. N. (2004) *Kulturologicheskaya paradigma professionalno-pedagogicheskoy kultury prepodavately vysshey shkoly* [Culturological paradigm of professional and pedagogical culture of higher school teachers] (PhD Thesis), Rostov-on-Don: Rostov-on-Don Pedagogical University. (in Russian).
10. Rapatsevich E. S. (ed.) (2005) *Pedagogika: bolshaya sovremennaya entsiklopediya* [Pedagogy: big modern encyclopedia]. Minsk: Sovremennoe slovo. (in Russian).
11. Sysoieva S. O. (2006) *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti* [Foundations of pedagogical creativity]. Kyiv: Milenium. (in Ukrainian).
12. Sitnikova M. I. (2008) *Formirovaniye kultury professionalno-pedagogicheskoy samorealizatsii prepodavately vysshey shkoly* [Formation of professional and pedagogical self-actualization culture of a higher school teacher] (PhD Thesis abstract), Belgorod. (in Russian).
13. Yahupov V. V. (2012) *Providni metodolohichni kharakterystyky osnovnykh vydiv kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv, shcho formuiutsia v systemi profesiinotekhnichnoi osvity* [Top methodological characteristics of future experts' main types of competence formed in the system of vocational education]. *Modernizatsiya profesiinoy osvity i navchannia: problemy, poshuky i perspektyvy*, issue 2, pp. 45-59. (in Ukrainian).
14. Yadov V. A. (1995) *Obrazovaniye: idealy i tsennosti* [Education: ideals and values]. Moscow: Pedagogika. (in Russian).